

РЕГІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ МЕШКАНЦІВ ГАЛИЧИНИ ТА «ГАЛИЦЬКИЙ АВТОНОМІЗМ»: СУЧАСНІ ПОЛІТИКО-КУЛЬТУРНІ ТА ІНСТИТУЦІЙНО-ПРОЦЕДУРНІ ПРАКТИКИ

Регіональна ідентичність розглядається як складний феномен ідентифікації себе як місцевого жителя, прояву локального патріотизму, громадянської солідарності. Показано специфічні риси Галичини у складі сучасних Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської областей, які в сукупності набувають системного характеру. Регіональна ідентичність Галичини обумовлюється історичним розвитком, особливостями ментальності, відносною моноетнічністю, межовим статусом, природно-кліматичними й економічними умовами, міграцією трудових ресурсів, розвитком аграрного сектору, мовними, культурними, релігійними відмінностями, що історично сформували специфічні риси громадянської культури. Окремо автор аналізує політико-культурний контент інтернет-видання «Збруч», обставини появи та діяльність таких громадських організацій, як Українська Галицька Асамблея та Європейська Галицька Асамблея, участь у формуванні органів місцевого самоврядування у Львівській, Івано-Франківській та Тернопільській областях Української галицької партії за результатами виборів 22 жовтня 2015 року.

Ключові слова: *регіональна ідентичність, Галичина, «галицький автономізм»*

Vasyl Gulay. Regional identity of Galicia residents and «Galician autonomism»: modern political and cultural, mental, institutional and procedural practice. *Regional identity is seen as a complex phenomenon of identifying as a local resident, a manifestation of local patriotism, civic solidarity, communality, public service, mutual responsibility, awareness of spatial boundaries of native land identity. Specificity of Galicia in the composition of modern Lviv, Ivano-Frankivsk and Ternopil regions that collectively become systemic character. Regional identity of Galicia is conditioned by the historical*

development, especially the mentality relative monoethnicity, boundary status, natural and climatic and economic conditions, labor migration, the development of the agricultural sector, linguistic, cultural and religious differences that historically formed the specific features of civic culture. Separately, the author analyzes the political and cultural content of online publication «Zbruch». The circumstances of the emergence and work of such NGOs as the Ukrainian Galician Assembly and European Galician Assembly deserve special attention. Local elections October 25, 2015 allowed Ukrainian Galician Party to participate in the formation of local governments in the Lviv, Ivano-Frankivsk and Ternopil regions.

Key words: *regional identity, Galician, «Galician autonomism».*

Регіональна ідентичність – це фактор як соціально-економічного розвитку, так і елемент політичного управління і є важливим чинником сучасного політичного процесу. Пропонована тема може вважатися актуальною як у теоретичному, так і прикладному вимірах, дозволяючи на оновленій методологічній базі ввести в науковий обіг важливі аспекти новітнього процесу становлення української державності. Теоретико-методологічні засади пропонованого дослідження закладені роботами знаних вітчизняних істориків та політологів: С. Адамовича [1; 2], Я. Верменич [3; 4], Я. Калакури [8], Г. Касьянова [10] та Л. Нагорної [12]. Метою цієї роботи є політологічна характеристика політико-культурних та інституційно-процедурних практик реалізації регіональної ідентичності Галичини на сучасному етапі.

Окреслена проблематика потребує насамперед відповідного теоретико-методологічного узагальнення ключових концептів вивчення проблеми за результатами опрацювання останніх вітчизняних досліджень. Двома ключовими елементами суспільного буття людини, за В. Калугою, по своїй суті є ідентичність як саморозуміння та самоідентичність як самовідчуття. Якщо ідентичність людини виявляється нічим іншим, як своєрідним конструктом, то самоідентичність, своєю чергою, принципово не може бути зведена до конструкту, навіть якби того хотіла людина, бо спирається на самовідчуття [9, с. 14–15].

Ідентифікація і самоідентифікація в етнополітичному вимірі – це дві взаємопов'язані і взаємообумовлені сторони одного і того самого процесу – консолідації нації, утвердження її монолітності. Якщо ідентифікація має переважно зовнішнє самовираження і має здебільшого колективний характер, то самоідентифікація відбиває внутрішній рух особи, в процесі якого якості нації людина ніби переносить на себе. Звідси випливають такі риси, як відданість нації, любов до неї, національний патріотизм. І навпаки, якщо самопізнання не відбувається, можуть виявлятися і негативні явища: національна збайдужілість, індиферентність, космополітизм [8, с. 326].

Ідентичність є динамічною системою, котра розвивається нелінійно протягом усього життя людини і має складну ієрархічну структуру. Динаміка ідентичності людини – це процес безперервної діалектичної взаємодії особистісної та соціальної ідентичності. Під час оперування індивідуальною ідентичністю наголошують на характеристиках, які змістовно, сутнісно відрізняють від індивідів, а у випадку колективної – навпаки [6, с. 9]. Самоідентифікація на будь-якому національному ґрунті, в т. ч. й українському, – це тривалий процес, який проходить через зародження, становлення, розвиток і утвердження, має декілька рівнів усвідомлення причетності кожної людини або групи людей до певної національної спільноти – від мінімального до середнього, високого і максимального, тобто від емоційно-психологічного відчуття солідарності до активної участі в житті своєї нації, праці на благо Батьківщини, в боротьбі за відстоювання її політичних, економічних, соціальних і культурних інтересів [8, с. 330].

На переконання М. Єгупова, недоречно заперечувати існування (можливість) колективної ідентичності, що базується на архетипах колективного несвідомого, але ще більш невиправдано редукувати всю феноменологію, сукупність актуальної і потенціальної ідентичності до колективного, надіндивідуального формату [6, с. 9–10].

Серед типів ідентичності регіональна ідентичність займає особливе місце і пов'язана з певними територіями, які визначають особливі форми життєвих практик, картини світу, символічні образи [15, с. 152]. Знання та уявлення про традиції, звичаї, культуру народу, його мову, професійні, інтелектуальні, духовні надбання у сучасній

Україні мають відносно чітко виражені регіональні ознаки. Звернення до ретроспективного зрізу політичної культури, ментальності, ідейних переконань населення є досить результативним при осмисленні специфічних ознак територіального образу Галичини. Історично спектр механізмів впливу на політичну та національну свідомість українців змінювався – від пропаганди до масового терору. Регіональні відмінності звичаєвих та ментальних колоритів штучно поглиблені у радянський період репресивною політикою денационалізації і русифікації. Згадані практики меншою мірою позначилися на західних регіонах країни, де мешканцям, особливо в сільській місцевості, частково вдавалося протистояти ідейно-політичним насадженням, зберігати свою ідентичність та окремішність [11, с. 15–16].

Як показують П. Франкенберг і Й. Шубауер, регіональна ідентичність включає такі елементи. Перший елемент – когнітивний, йдеться про те, що громадяни повинні бути інформовані про існування свого регіону і його географічні межі. Другий елемент регіональної ідентичності – афірмативний – виступає формою інтерпретації когнітивного елементу і включає набір емоцій щодо свого регіону, а також те, якою мірою регіон забезпечує рамки для спільних емоцій і почуття солідарності. Афірмативний і когнітивний елементи ідентичності пов'язані з третім елементом – інструментальним, коли регіон використовується як база для соціальної та політичної мобілізації населення та колективної діяльності. Інструментальний елемент можна вважати вищим елементом у тому сенсі, що він розвивається на основі перших двох – когнітивного і афірмативного. Інструментальний елемент ідентичності проявляється в особливій політичній культурі населення [15, с. 154–155].

У нашій візії ролі та місця Галичини видається обґрунтованим твердження, що регіональна і локальна ідентифікації служать одним з визначальних і стабілізуючих (хоча і важковикремлюваних) чинників формування культурно-історичної і соціально-територіальної спільності [15, с. 153].

У контексті нашого дослідження варто звернутися до напрацювань Ю. Хлебовчика, який увів у науковий обіг поняття «межевого» (наприклад, німецько-польське) та перехідного (наприклад, польсько-українське) прикордоння, враховуючи різні

за ступенем етнічної, культурної, мовної та релігійної близькості та сумісності сусідів [22, с. 128]. З певними застереженнями щодо специфічного прикордонного статусу Галичини в цілому можна погодитися із міркуваннями Я. Верменич про те, що ідентитети на пограниччі – особливий, багато в чому специфічний об'єкт дослідження на межі історії, культурології, соціальної психології. Людина в ситуації пограниччя зазнає впливу кількох різних типів кордонів – міждержавних, адміністративних, культурних, етнічних, мовних, релігійних. Багатоманітні сигнали «ізовні» вона пропускає через систему світосприйняття й уподобань [3, с. 18].

Не можна не визнати, що збереження українського колективного несвідомого обмежувалося кількома регіональними ареалами, не в останню чергу, Галичиною. Зокрема, цим пояснюються усталені уявлення про політико-культурну та ментальну своєрідність регіону, які, зокрема, ґрунтовно дослідила Л. Нагорна, констатуючи, що у свідомості населення Галичини досить глибоко закоріненими лишаються стереотипи «українського П'ємонту» і претензії на роль головного ретранслятора української національної ідеї. Той міфологізований образ колективного «Я», який склався у свідомості більшості західноукраїнської еліти, парадоксально сполучає однозначний вибір на користь Заходу як з архаїчними традиціоналістськими установками на «відродження», так і з ностальгічними настроями. Більшість населення Західного регіону віддає перевагу етнічним традиціям і зразкам поведінки, причому етнічна «ми-свідомість» підміняє або витісняє інші форми самоідентифікації. Фольклорне розуміння народу як носія особливих чеснот і романтизована патріархальність сполучаються зі своєрідним «охоронним консерватизмом», а пануюча ідеологія націонал-радикалізму ґрунтується на пріоритеті українськості з-поміж інших цінностей. Для такого свідомісного стереотипу значно більше важать уявні структури символічної ідентифікації, ніж вироблення реальних механізмів досягнення тих чи інших програмних цілей, які б забезпечували «включеність» України у сучасний світ [12, с. 213–214].

Репродукуванню стереотипів про мешканців Галичини та Західної України загалом нерідко сприяли узагальнення окремих наукових публікацій. Так, не можемо погодитися із певною категоричністю інтерпретації результатів власного соціологічного

дослідження Л. Стручковою-Гуменною, яка десять років тому писала, що громадянська культура мешканців Західного регіону тісно пов'язана з ідеєю націоналізму. Характерними особливостями носіїв цієї ідеї є католицьке віросповідання, індивідуалізм, аграрний господарський устрій, загострене почуття національної гідності, пріоритет титульної нації, одномовність, прагнення до інтеграції в ЄС [16].

Однак унаслідок трансформації суспільства та прискорення динаміки суспільних процесів відбувається коригування уявлень про ідентичність – зміна її сутнісних ознак, переведення її з константного статусу в статус тимчасовий, адаптивний, кон'юнктурний. Такі атрибути ідентичності, як цілісність, сталість і спадковість поступаються місцем фрагментарності, ситуативності, еkleктичності. Множинність та фантомність стають сутнісними ознаками світоглядного ества сучасної людини [6, с. 12]. У цьому зв'язку не варто залишати поза увагою дослідження молодих науковців, які, очевидно, найбільш адекватно відчують сучасні тенденції. Так, на переконання Н. Колесницької, близькість до Західної Європи та складні українські реалії створюють специфічні умови розвитку самоідентифікації львів'ян, коли мешканці області виявляють високий рівень мобільності, а регіональні еліти – неготовність до якісних перетворень. Подолання історичних, культурних, ідеологічних кордонів через налагодження комунікативних зв'язків сприятиме не лише соціально-економічному розвитку регіонів, зростанню їх туристичної привабливості, але й швидкому, безболісному конструюванню національної ідентичності сучасної України [11, с. 16].

Цілком погоджуємося з міркуваннями, що найважливішими чинниками ідентифікації в сучасному суспільстві є засоби масової інформації та інформаційні технології, що визначають символічні інтерактивні матриці, які конструюють сприйняття навколишньої реальності [6, с. 11]. Зокрема, у нашому дослідженні таку роль відіграє інтернет-видання «ЗБРУЧ» (<http://zbruc.eu/>). Попередній аналіз контенту вказаного порталу дозволяє стверджувати, що він відіграє роль альтернативної платформи для інтелектуальних, передовсім літературо-, мово- та музикознавчих дискусій, не обмежуючись винятково галицьким контекстом. «ЗБРУЧ» також

не залишається осторонь подій міжнародної, європейської та української політики, зокрема, виявляючи прихильність до окремих персонажів вітчизняного політикуму, як, наприклад, до Андрія Садового в одній останніх публікацій під промовистим заголовком «Нейтралізувати Садового»: «Урочисте відкриття трамвайної лінії на Сихів збіглося з не менш урочистими обшуками в Ратуші та затриманням на хабарі одного з підлеглих Андрія Садового. Операція з нейтралізації львівського міського голови як потенційного претендента на президентство в Україні набирає обертів?» [13].

Існування регіональних політичних особливостей у Галичині викликане роз'єднаністю частин України в минулому і має ситуативний характер в умовах політичної нестабільності. Автономістські ідеї в краї базуються на емоційних факторах, їх відстоює вузький прошарок інтелігенції, який не виражає інтереси широких кіл громадськості [2, с. 786–787].

Проте відсутність відчутних бажаних наслідків після перемоги Помаранчевої революції й ухил у бік російської імперської концепції історії, що почав реалізовуватися з початком президентства В. Януковича, знову викликали в середовищі галицької молоді розчарування загальноукраїнською політикою і звертання до спадщини Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР). Так, відомий літератор і публіцист Т. Прохасько знову культивував ЗУНР, яка «у ті революційні роки, катастрофічні передовсім через тотальну українську плутанину, була єдиною конструктивною українською формацією». Літератор доходить висновку, що «нічого, курча, не міняється. Ні побут, ні розклади, ні ментальність, ні наміри... Є, отже, простір для повторної спроби» [1, с. 388–389].

Звертаючись до новітнього громадсько-політичного досвіду «галицького автономізму», варто згадати діяльність двох структур: Європейська Галицька Асамблея (ЄГА) та Українська Галицька Асамблея (УГА). Якщо щодо першої, то за нею однозначно закріпилося реноме організації, тісно пов'язаної із «Українським вибором» В. Медведчука, яка фактично не веде активної публічної діяльності – попри те, що на офіційній Фейсбук-сторінці вказано 3169 уподобань, останній допис датований 16 листопада 2015 року [5].

Що ж до УГА, то вона проводить досить активну діяльність не тільки в Інтернет-просторі, але й у практичній суспільно-політичній площині, зокрема, досить успішно реалізуючи проекти: «Тендер і злочин», «Сильна громада», «Локальна історія» та ін. [17], нерідко виступаючи у партнерстві із Українською галицькою партією, про яку мова піде далі (за аналогією до діяльності громадської організації «Об'єднання "Самопоміч" та політичної партії «Об'єднання "Самопоміч"»).

Спробою політичної структуризації частини прихильників галицької ідеї стало розгортання з осені 2014 року діяльності Української галицької партії (УГП) [18]. Із помітною напередодні місцевих виборів 25 жовтня 2015 року активізацією УГП, передовсім розбудовою місцевих осередків, медіа-простір все більше заповнили версії щодо впливу на неї міського голови Львова А. Садового. Так, як стало відомо dero.ua, Українська галицька партія – це політпроект, напряду пов'язаний з чинним головою міста Лева. Лідером партії став колишній заступник Львівської організації «Просвіта», засновник Спілки української мови імені Т. Шевченка І. Мельник. Одним з членів політради є колишній консул Королівства Нідерландів у Львові Б. Панкевич, який є давнім соратником А. Садового. Так, Б. Панкевич був депутатом Львівської міськради з 2007 по 2013 рік від Республіканської християнської партії – партії, від якої А. Садовий висувався в мери Львова на минулих місцевих виборах 2010 року. Ще одним цікавим моментом є те, що головним спонсором проекту називають львівського бізнесмена В. Матковського, якого також називають одним з соратників А. Садового. Він відомий як власник Радохівського цукрового заводу, є головним спонсором «Збруча», головредом якого є політолог О. Друль, екс-редатор газети «Поступ» і також член УГП [21]. Поясненням такому інтересу може слугувати припущення іншого інтернет-видання «Дивись»: «Українська галицька партія була зареєстрована у серпні минулого року, а вже привернула до себе увагу. Саме слово «галицька» діє на багатьох, наче червоний колір на бика» [19].

Предметом подальших, переважно «Фейсбук-дискусій» стали найрізноманітніші інтерпретації двох ключових тез програми Української галицької партії:

- «Вплив Галичини на будівництво держави та українську політику мінімальний, галичани не мають реального впливу на стан справ не лише в Україні, але й у самій Галичині. Верхівка національно-демократичних партій розглядає Галичину не як полігон для обкатки реформаторських ідей та їх пропаганди перед цілою Україною, а єдино як плацдарм для штурму київських владних висот»;

- «Ми не прагнемо зробити всіх Українців галичанами. Для побудови єдиної української нації ми мусимо усвідомити важливу річ – ми є різними, і цю нашу різність ми покликані перетворити з джерела конфліктів на конкурентну перевагу. Шлях до цього пролягає через децентралізацію влади і створення справжньої – а значить справедливої правової держави» [19].

Для більш фахового політологічного аналізу, а не поширення конспірологічних маніпулятивно-пропагандистських конструктів, варто ознайомитися з фактично типовою для українських партій програмою УГП, що складається із розділів: «Політичні реформи», «Безпека держави», «Боротьба з корупцією», «Економіка», «Децентралізація», «Судова реформа», «Міжнародні відносини», «Охорона здоров'я», «Освіта та культура» [14].

Що ж до результату УГП на місцевих виборах 2015 року, то він виявився більш ніж скромним, а найбільшим успіхом стало формування фракції із 4 депутатів у Львівській міській раді (всього – 64 депутати).

Одним із пріоритетних напрямів діяльності УГП стала діяльність у царині історичної політики, яку знаний вітчизняний дослідник Г. Касьянов визначає як різновид політики, метою і змістом якої є цілеспрямоване конструювання та утилітарне використання в політичних цілях історичної пам'яті, інших форм колективних уявлень про минуле і його репрезентації, у тому числі професійної історіографії [10, с. 135]. Так, голова фракції УГП у Львівській міській раді Т. Чолій є директором Музею «Територія терору» управління культури Львівської міськради. Зокрема, діяльність молодого команди істориків-науковців спрямована на втілення проекту «Локальна історія» [20].

Не можна не помітити й того, що навіть у районах чи містах, де УГП не пройшла до місцевих рад, як от на Золочівщині,

спостерігається активність її колишніх кандидатів, які репрезентують Українську Галицьку Асамблею, передовсім, у напрямі українського національно-патріотичного виховання на прикладах локальної історії та біографії уродженців краю [7, с. 1].

Можемо погодитися із прогнозом С. Адамовича, висловленим ще задовго до доленосних подій Революції Гідності 2013–2014 рр., що з розв'язанням існуючих проблем у суспільно-політичному розвитку і диспропорцій в економічному розвитку регіонів, а також з наданням реальних повноважень місцевому самоврядуванню зникне і будь-який політичний підтекст галицького автономізму, а залишаться етнокультурні особливості, які тільки збагачуватимуть нашу країну [2, с. 787].

Таким чином, як попередні висновки можна, серед іншого, вказати на актуальні літературно-мистецькі візії процесів в українській культурі в її історичному розвитку та актуальному стані, які презентує інтернет-видання «Збруч» та які могли б стати предметом поглибленого міждисциплінарного дослідження.

Позитивний досвід суспільно-політичної діяльності громадської організації Українська галицька асамблея та політичної партії Українська галицька партія переконливо довів, що на сьогоднішньому етапі українського державотворення проблема галицького автономізму/галицького сепаратизму є цілком надуманою та має виразне маніпулятивно-пропагандистське навантаження у реалізації стратегії гібридної війни Російської Федерації проти України. Громадська організація, яка намагалася спекулювати на вказаній проблематиці – Європейська галицька асамблея, фактично припинила свою діяльність навіть у соціальних мережах, не кажучи про громадсько-політичний простір регіону, що, зокрема, може свідчити про втрату інтересу до тематики галицького автономізму/галицького сепаратизму одіозного політичного діяча В. Медведчука, з яким не безпідставно пов'язують ЄГА. Але у цьому контексті особливу небезпеку становлять деструктивні спроби маніпуляції на проблематиці регіональної/локальної ідентичності у галицькому контексті, які спостерігаються під час спроб структур вказаного вище діяча формувати альтернативні органи влади у формі т.зв. територіальних громад, на противагу до об'єднаних територіальних громад, які формуються у процесі децентралізації.

1. Адамович С. Політична складова відзначення пам'ятних дат ЗУНР у незалежній Україні / С. Адамович // Галичина. – 2014. – С. 386–390.
2. Адамович С. В. Соборність та регіональний розвиток у суспільно-політичному житті незалежної України / С. В. Адамович. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2009. – 884 с.
3. Верменич Я. В. Донбас як порубіжний регіон: територіальний вимір / Я. В. Верменич. – К.: Інститут історії України НАН України, 2015. – 69 с.
4. Верменич Я. В. Зміни адміністративно-територіального устрою України ХХ–ХХІ ст. / Я. В. Верменич, О. В. Андрощук. – К.: Інститут історії України НАН України, 2014. – 182 с.
5. Європейська Галицька Асамблея [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/asambleya.eu>
6. Єгунов М. В. Ідентичність як атрибут людини і суспільства: автореф. дис... к. філос. н.; спец.: 09.00.03 «Соціальна філософія і філософія історії» / М. В. Єгунов; Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України. – К., 2015. – 20 с.
7. Золочівські фестини «НАШ» // Народне слово. Часопис Золочівщини. – 2016. – №42 (20 жовтня). – С. 1.
8. Калакура Я. С. Історичні засади українознавства / Я. С. Калакура. – К., 2007. – 381 с.
9. Калуга В. Ф. Ідентичність та самоідентичність як соціокультурні феномени суспільного буття людини : гендерні та екзистенціальні виміри: автореф. дис... д. філос. н.; спец.: 09.00.03 «Соціальна філософія і філософія історії» / В. Ф. Калуга; Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України. – К., 2016. – 40 с.
10. Касьянов Г. В. Історична пам'ять та історична політика: до питання про термінологію й генеалогію понять / Г. В. Касьянов // Український історичний журнал. – 2016. – № 2. – С. 118–137.
11. Колесницька Н. М. Політико-культурні чинники брендингу Львівської області: автореферат дис. ... к. політ. н. / Н. М. Колесницька; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К.: [б.в.], 2015. – 20 с.
12. Нагорна Л. П. Регіональна ідентичність: український контекст / Л. П. Нагорна. – К.: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. – 405 с.
13. «Нейтралізувати Садового» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zbruc.eu/node/58848>
14. Програма [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uhp.org.ua/about/program/>
15. Ростецька С. І. Поняття та структура регіональної ідентичності в сучасному політичному процесі / С. І. Ростецька // Панорама політологічних студій: Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. 15. – Рівне: РДУ, 2016. – С. 151–158.

16. Стручкова-Гуменна Л. Б. Особливості формування громадянської культури в західному регіоні України [Електронний ресурс] / Л. Б. Стручкова-Гуменна. – Режим доступу: https://www.filosof.com.ua/Jornel/M_60/Struchkova.pdf

17. Українська Галицька Асамблея [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uha.org.ua/>

18. Українська галицька партія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D1%8F

19. Українська галицька партія: сепаратисти чи друзі Садового? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dyvys.info/2015/09/14/ukrajinska-halytska-partiya-separatysty-chy-druzi-sadovoho/>

20. Хто фінансує Українську галицьку партію у Львові? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tvoemisto.tv/news/hto_finansuie_ukrainsku_galytsku_partiyu_u_lvovi_73105.html

21. Як Садовий взяв до себе на службу галицьких псевдосепаратистів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.depo.ua/ukr/politics/yak-sadoviy-vzyav-do-sebe-na-sluzhbu-galitskih-psevdoseparativ-02112015193000>

22. Яновский М. Нация, эмоции, пограничье в работах Юзефа Хлебовчика / М. Яновский // Нация и национализм: пробл.-темат. сб. / РАН ИНИОН. Центр социальных науч.-информ. исслед. Отд. политологии и праведения, Ин-т сравнит. политологии; отв. ред. вып. А. И. Миллер и др. – М., 1999. – С. 122–130.